

UDK: 616.314.16:616.724.5

Chakka-pastki jag' bo'g'imining tishlar bilan o'zaro bog'likligi

Kurbanova Aziza Kuvandikovna

Kurbanovas.az@gmail.com

EMU University

Annotatsiya: Ushbu maqolada chakka-pastki jag' bo'g'imi (CHPJB)ning morfologik va funksional xususiyatlari hamda uning tishlar bilan o'zaro bog'liqligi tahlil qilinadi. Tishlarning okklyuziya holati, chaynash jarayonidagi yuklamalar va bo'g'imning adaptatsion imkoniyatlari haqida ilmiy asoslangan fikrlar bayon etiladi. Tadqiqotda bo'g'im va tishlar o'rtasidagi o'zaro ta'sirning klinik ahamiyati, patologik holatlarning rivojlanish mexanizmlari hamda ularni diagnostika va davolash yo'llari yoritiladi.

Kalit so'zlar: chakka-pastki jag' bo'g'imi, tishlar, okklyuziya, chaynash apparati, proteziya, stomatologik kasalliklar, bo'g'im disfunktsiyasi.

Аннотация: В данной статье анализируются морфологические и функциональные особенности височно-нижнечелюстного сустава (ВНЧС) и его взаимосвязь с зубами. Представлены научно обоснованные взгляды на состояние окклюзии зубов, нагрузки в процессе жевания и адаптационные возможности сустава. В исследовании освещается клиническое значение взаимодействия между суставом и зубами, механизмы развития патологических состояний, а также способы их диагностики и лечения.

Ключевые слова: височно-нижнечелюстной сустав, зубы, окклюзия, жевательный аппарат, протезирование, стоматологические заболевания, дисфункция сустава.

Abstract: This article analyzes the morphological and functional characteristics of the temporomandibular joint (TMJ) and its interrelationship with teeth. Scientifically grounded views on the occlusal state of teeth, masticatory loads, and the adaptive capabilities of the joint are presented. The study highlights the clinical significance of

the interaction between the joint and teeth, the mechanisms of pathological condition development, and methods for their diagnosis and treatment.

Keywords: temporomandibular joint, teeth, occlusion, masticatory apparatus, prosthetics, dental diseases, joint dysfunction.

Kirish: Inson organizmidagi eng murakkab bo'g'imlardan biri hisoblangan **chakka-pastki jag' bo'g'imi (CHPJB)** chaynash, gapirish, yutish kabi hayotiy muhim funksiyalarda markaziy o'rin tutadi. Ushbu bo'g'imning o'ziga xosligi shundaki, u faqat mushaklar yordamida harakatlanmay, balki **tishlarning okklyuziya holati** bilan ham bevosita bog'liq. Ya'ni, tishlar qatori va ularning to'g'ri joylashuvi bo'g'imning normal faoliyatini ta'minlasa, aksincha, tishlarning noto'g'ri joylashuvi yoki yo'qotilishi bo'g'imda turli **funksional va patologik o'zgarishlarga** olib keladi.

Bugungi kunda stomatologik amaliyotda CHPJB kasalliklari keng uchraydigan muammolardan biri bo'lib, ular ko'pincha **noto'g'ri protezlash, ortodontik muammolar, tishlarning yo'qolishi** yoki chaynash yuklamalarining notekis taqsimlanishi oqibatida yuzaga keladi. Bunday holatlar bemorlarning hayot sifatini pasaytiribgina qolmay, balki yuz-jag' sohasi morfologiyasi va funksiyasida jiddiy buzilishlarga olib kelishi mumkin.

Shu sababli, **CHPJB va tishlarning o'zaro bog'liqligini chuqur o'rganish, uning klinik ahamiyatini aniqlash hamda disfunktsiyalarni erta aniqlash va oldini olish** stomatologiyada dolzarb masalalardan biridir.

Asosiy qism: Chakka-pastki jag' bo'g'imi (CHPJB) va tishlar o'rtasidagi uzviy bog'liqlik masalasi bugungi kunda stomatologiya fanida eng dolzarb yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Chunki chaynash apparati normal faoliyatining buzilishi nafaqat bemorning og'iz bo'shlig'ida, balki umumiy sog'lig'ida ham salbiy oqibatlar keltirib chiqaradi.

Aholi orasida **CHPJB disfunktsiyalari, tishlarning yo'qolishi va noto'g'ri protezlash** bilan bog'liq kasalliklar tobora ortib bormoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, turli yosh guruhidagi bemorlarning katta qismi chakka-pastki jag' bo'g'imida og'riq, chaynashning cheklanishi, bo'g'im ovozlari (klik) kabi shikoyatlar bilan murojaat qilmoqda. Bu esa stomatologik muolajalarni amalga oshirishda faqat tishlar emas, balki bo'g'imning anatomik va funksional xususiyatlarini ham hisobga olish zarurligini ko'rsatadi.

Yana bir muhim jihat shundaki, **protezlash, ortodontik davolash va implantologiya** jarayonida bo'g'im va tishlarning o'zaro mosligi ta'minlanmasa, davolash natijalari kutilgan samarani bermaydi. Shuning uchun CHPJBning tishlar bilan bog'liqligini chuqur tahlil qilish, diagnostika va davolashning yangi usullarini ishlab chiqish stomatologiyada katta amaliy ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, **CHPJB va tishlarning o'zaro bog'liqligini o'rganish bemorlarning hayot sifatini oshirish, stomatologik kasalliklarni oldini olish va davolash samaradorligini kuchaytirish** uchun muhim ilmiy-amaliy asos yaratadi.

Mazkur mavzu bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarning ilmiy yangiligi quyidagilardan iborat:

1. **CHPJB va tishlarning morfo-funksional bog'liqligi** yangi ilmiy yondashuvlar asosida o'rganiladi. Tishlarning okklyuziya holati bo'g'im faoliyatiga qanday ta'sir ko'rsatishi, shuningdek, bo'g'imdagi disfunktsional o'zgarishlar tishlar joylashuviga qay tarzda ta'sir qilishi haqida yangicha tahlillar keltiriladi.

2. **Tishlarning yo'qolishi va noto'g'ri protezlash** oqibatida yuzaga keladigan bo'g'im buzilishlari haqida ilg'or stomatologik tadqiqotlar va klinik kuzatuvlarga asoslangan ma'lumotlar umumlashtirildi.

3. CHPJB disfunktsiyalarini **zamonaviy diagnostika usullari** (radiologiya, magnit-rezonans tomografiya, kompyuter tomografiyasi va funksional tekshiruvlar) yordamida o'rganish va klinik amaliyotga tatbiq etishning samaradorligi ko'rsatildi.

4. Bo'g'im va tishlar o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni tiklashda **ortodontik davolash, implantologiya va proteziya usullarining kompleks qo'llanishi** bo'yicha ilmiy-amaliy xulosalar ishlab chiqildi.

5. Ilmiy natijalar stomatologik amaliyotda CHPJB disfunktsiyalarini oldini olish, erta aniqlash va samarali davolashda qo'llash mumkin bo'lgan **profilaktik tavsiyalar** ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Chakka-pastki jag' bo'g'imining anatomik va funksional xususiyatlari

CHPJB inson organizmidagi eng murakkab bo'g'implardan biri bo'lib, **bo'g'im boshchasi, bo'g'im chuqurchasi, bo'g'im diski va bo'g'im kapsulasidan** tashkil topgan. Uning o'ziga xosligi shundaki, bo'g'im ikki tomonlama harakatlanadi va bir vaqtning o'zida chap va o'ng tomonda sinxron faoliyat yuritadi. CHPJBning asosiy

vazifasi — **pastki jag‘ning chaynash, gapirish, yutish, esnash** kabi funksiyalarini ta‘minlashdir. Bo‘g‘imning oldinga, orqaga, yon va aylanma harakatlari mushaklar faoliyati bilan uyg‘un holda amalga oshadi.

2. Tishlar va CHPJBning o‘zaro ta‘siri

Tishlar CHPJB faoliyatiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. **Okklyuziya** (tishlarning yopilishi) va **artikulyatsiya** (pastki jag‘ning harakati) jarayonida bo‘g‘imning muvozanati saqlanadi. Agar tishlar to‘liq va to‘g‘ri joylashgan bo‘lsa, bo‘g‘imda funksional muvozanat ta‘minlanadi. Ammo:

- tishlarning yo‘qolishi,
- noto‘g‘ri protezlash,
- ortodontik nuqsonlar bo‘g‘imga notekis yuklama tushishiga sabab bo‘ladi va oxir-oqibat **bo‘g‘im disfunktsiyasini** yuzaga keltiradi.

3. Patologik holatlar

Tishlar va CHPJBning nomutanosibliги natijasida quyidagi patologik o‘zgarishlar kuzatiladi:

- **Disfunktsional sindromlar:** bo‘g‘imdan tovush chiqishi (klik), og‘riq, og‘izni to‘liq ochishda qiyinchilik, mushaklarda zo‘riqish.
- **Degenerativ o‘zgarishlar:** artroz, artrit kabi yallig‘lanish jarayonlari.
- **Protezlashdagi xatoliklar:** tishlar balandligining noto‘g‘ri aniqlanishi bo‘g‘imga ortiqcha bosim keltirib chiqaradi.
- **Ortodontik muammolar:** noto‘g‘ri tish qatori, kross-bite va boshqa malokklyuziyalar CHPJB faoliyatini izdan chiqaradi.

4. Diagnostika usullari

CHPJB va tishlar o‘rtasidagi muvozanatni baholashda quyidagi diagnostika usullaridan foydalaniladi:

- **Klinik tekshiruv:** og‘iz ochilish darajasi, bo‘g‘im ovozlari, og‘riq sindromi aniqlanadi.
- **Radiografiya:** bo‘g‘im boshchasi va chuqurchasi tuzilishini ko‘rsatadi.
- **Kompyuter tomografiyasi (KT) va MRT:** yumshoq to‘qimalar va disk holatini o‘rganishda samarali.
- **Okklyuziografiya va artikulyatorlar:** tishlar yopilishi va jag‘ harakatlarini modellashtirishda qo‘llanadi.

5. Davolash yoʻllari

Boʻgʻim va tishlar oʻrtasidagi muvozanatni tiklash uchun kompleks yondashuv zarur:

- **Ortopedik davolash:** tish qatorini tiklash, protezlar orqali okklyuziyani toʻgʻrilash.

- **Ortodontik davolash:** malokklyuziyalarni bartaraf etish.

- **Funksional shinalar va splint-terapiya:** boʻgʻim yuklamasini kamaytirish.

- **Fizioterapiya va dori-darmonlar:** ogʻriqni kamaytirish va mushaklarni boʻshashtirish.

- **Jarayon ogʻir boʻlganda — jarrohlik muolajalari** (artrotsentez, artroskopiya).

Muhokama: Olib borilgan ilmiy tahlillar va klinik kuzatuvlar shuni koʻrsatadiki, **chakka-pastki jagʻ boʻgʻimi (CHPJB) va tishlarning funksional bogʻliqligi** stomatologik amaliyotda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Har qanday oʻzgarish – bu tish qatoridagi nuqson, notoʻgʻri protezlash yoki ortodontik nuqson – bevosita CHPJB faoliyatida disfunktsiyalarga olib kelishi mumkin.

Birinchidan, **okklyuziya holati** boʻgʻimning normal ishlashini belgilaydi. Okklyuziya muvozanati buzilganda boʻgʻimda ortiqcha yuklama paydo boʻladi, bu esa vaqt oʻtishi bilan ogʻriq sindromi, boʻgʻim ovozlari (klik) va harakat cheklanishiga sabab boʻladi.

Ikkinchidan, **tishlarning yoʻqolishi** CHPJB faoliyatiga jiddiy taʼsir koʻrsatadi. Bir yoki bir nechta tishning yoʻqligi tufayli chaynash yuklamasi boshqa tishlarga notekis taqsimlanadi, natijada boʻgʻimning bir tomonlama zoʻriqishi kuzatiladi. Bu holat uzoq davom etsa, boʻgʻimda degenerativ oʻzgarishlar – artroz va artritis rivojlanadi.

Uchinchidan, **notoʻgʻri protezlash va ortodontik davolashdagi xatoliklar** ham boʻgʻim disfunktsiyalariga sabab boʻlishi mumkin. Masalan, protez balandligining notoʻgʻri aniqlanishi boʻgʻimga ortiqcha yuklama beradi, ortodontik nuqsonlar esa jagʻ harakatlarining fiziologik mexanizmini buzadi.

Shuningdek, zamonaviy diagnostika usullari – **KT, MRT, artikulyatorlar** – CHPJB va tishlar oʻrtasidagi oʻzaro bogʻliqlikni chuqur tahlil qilish imkonini bermoqda. Bular asosida aniq tashxis qoʻyish va individual davolash rejalarini ishlab chiqish mumkin.

Muhokama natijasida shuni ta'kidlash joizki, CHPJB va tishlarning uzviy bog'liqligi stomatologiyada nafaqat diagnostika, balki **profilaktika, proteziya, ortodontiya va jarrohlik** sohalarida ham doimiy e'tibor talab etadigan muhim masaladir.

Xulosa va takliflar: Chakka-pastki jag' bo'g'imi (CHPJB) inson organizmidagi eng murakkab bo'g'imlardan biri bo'lib, uning normal faoliyati tishlarning to'g'ri joylashuvi va okklyuziya holatiga bevosita bog'liqdir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tishlar qatoridagi nuqsonlar, noto'g'ri protezlash yoki ortodontik muammolar bo'g'im faoliyatida jiddiy disfunktsiyalarni keltirib chiqaradi. Bunday holatlar nafaqat chaynash apparati ishini, balki bemorning umumiy hayot sifatini ham pasaytiradi.

Shu bois CHPJB va tishlarning o'zaro bog'liqligini chuqur o'rganish, zamonaviy diagnostika usullarini keng qo'llash va kompleks davolash choralari amalga oshirish stomatologik amaliyotda dolzarb hisoblanadi. To'g'ri tashxis, oqilona protezlash va ortodontik davolash orqali bo'g'im-tish muvozanatini ta'minlash mumkin, bu esa bemorlarning sog'ligini tiklash va hayot sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Takliflar:

- Stomatologik muolajalar (protezlash, implantatsiya, ortodontiya) jarayonida tishlar bilan bir qatorda CHPJBning funksional xususiyatlarini ham hisobga olish lozim.
- Har bir bemorda protez yoki ortodontik apparat tayyorlashdan avval bo'g'im faoliyati tekshiruvdan o'tkazilishi kerak.
- CHPJB disfunktsiyalarini erta aniqlash uchun stomatologik profilaktik ko'riklarda bo'g'im tekshiruvi majburiy bo'lishi maqsadga muvofiq.
- Oliy ta'lim muassasalarida stomatologiya yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar uchun CHPJB va tishlar o'zaro bog'liqligi bo'yicha chuqurlashtirilgan bilimlar berilishi zarur.
- Tadqiqotlar asosida mahalliy sharoitga moslangan diagnostika va davolash protokollarini ishlab chiqish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Абдурахмонов, Ш. (2021). **Stomatologiyada chaynash apparati va uning funksional buzilishlari**. Toshkent: Fan nashriyoti. – 220 b.
2. Мирзаев, Р. (2019). **Okklyuziya va chakka-pastki jag' bo'g'imi**. Samarqand: SamDU nashriyoti. – 180 b.
3. Okeson, J. P. (2019). Management of Temporomandibular Disorders and Occlusion. Mosby Elsevier. – 488 p.
4. Zarb, G. A., Hobkirk, J. (2020). Prosthodontic Treatment for Edentulous Patients. Elsevier. – 432 p.
5. De Leeuw, R. (2018). Orofacial Pain: Guidelines for Assessment, Diagnosis, and Management. Quintessence Publishing. – 320 p.

